

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ соціально-педагогічної роботи

з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах

КАРАМАН О. Л.

УДК 37.013.42

В УМОВАХ докорінного реформування пенітенціарної системи України, що ґрунтується на принципах гуманізму, соціальної переорієнтації та педагогізації процесу призначення, відбування й виконання покарань, провідного значення набуває соціально-педагогічна робота із засудженими, яка чинним кримінально-виконавчим законодавством України визначена одним з основних засобів досягнення мети пенітенціарного процесу – ресоціалізації засуджених, зокрема неповнолітніх [3]. Тому визначення та реалізація на практиці змісту соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими є актуальним і необхідним кроком у досягненні мети ресоціалізації засуджених соціально-педагогічними засобами.

Науково-теоретичний та емпіричний аналіз проблеми соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими дозволив нам виявити суттєву суперечність у сучасній пенітенціарній системі: між достатньою за обсягом нормативно-правовою базою, що визначає напрями соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими, та декларативним характером її положень, тобто повною відсутністю розробленого змісту та науково-методичного забезпечення цих напрямів. Отже, метою цієї статті стало вирішення цієї суперечності шляхом розробки та характеристики змісту соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засу-

дженими для його подальшої реалізації в пенітенціарній практиці.

У процесі теоретичного обґрунтування базового поняття дослідження нами було встановлено, що *соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими – це вид професійної діяльності, що полягає у створенні освітніми, виховними, психологічними й соціальними засобами сприятливих умов для ресоціалізації та подальшої інтеграції, соціалізації, усебічного розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості неповнолітнього на основі використання ресурсів особистості, пенітенціарного закладу, громади й держави* [2].

Із визначення випливає, що основними складниками (а отже, і напрямками) соціально-педагогічної роботи є *освітня, виховна, психологічна й соціальна робота* із засудженими, які в комплексі повинні забезпечувати досягнення мети ресоціалізації, що буквально означає повторну соціалізацію та інтеграцію засуджених у суспільство повноправними громадянами. Проте, як було зазначено вище, ці напрями визначено нормативно, але не розроблено змістовно, що й дало підставу для нашого дослідження в межах статті.

Теоретичним підґрунтям визначення змісту соціально-педагогічної роботи в сукупності її складників стали наукові праці, присвячені різним аспектам пенітенціарного процесу. Так, обґрунтування пенітенціарного закладу як педагогічної системи, напрямів, змісту та технологій педагогічної (освітньої та виховної) роботи з неповнолітніми засудженими знаходимо в працях засновників *пенітенціарної пе-*

дагогіки (С. Бадьора, О. Беца, П. Вівчар, С. Горенко, В. Кривуша, В. Литвишков, А. Мітькіна, І. Парфанович, Г. Радов, В. Синьов та ін.). Розробці основ *пенітенціарної психології* (структури, змісту та напрямів діяльності психологічної служби в пенітенціарних установах) присвятили свої праці Н. Греса, А. Зелінський, Н. Крейдун, М. Луняк, Н. Максимова, В. Медведєв, О. Морозов, Т. Морозова, О. Павлик, Н. Савчук, В. Синьов, С. Скоков, О. Суботенко, В. Сулицький, С. Яковенко, І. Ярмиш та ін. *Соціальна робота* із засудженими стала предметом наукових досліджень М. Галагузової, І. Зверєвої, В. Лютого, В. Синьова, А. Сухова та ін. Розвиток власне *соціально-педагогічних ідей та соціально-педагогічної роботи* в пенітенціарних закладах, хоч і повільно, але вже набуває свого розмаху. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі пенітенціарної соціальної педагогіки можна назвати таких, як П. Вівчар, В. Вітвіцька, С. Горенко, Т. Журавель, Л. Завацька, І. Зверєва, С. Замула, В. Коваль, І. Ковальова, А. Капська, В. Лютий, В. Нікітін, О. Пилипенко, В. Синьов, А. Смоктій, Н. Харченко, С. Харченко, М. Фіцула та ін.

Спираючись на наукові праці зазначених вище вчених, а також аналіз досвіду роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України, визначимо зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в межах її складників – *освітньої, виховної, психологічної та соціальної роботи*, що комплексно впливають на особистість засудженого з метою її ресоціалізації. При цьому під кінцевим результатом соціально-педагогічної роботи будемо розуміти *ресоціалізовану особистість* неповнолітнього засудженого, просоціально розвинену в усіх її сферах – *потребнісно-мотиваційній, когнітивно-пізнавальній, морально-вольовій, міжособистісній, творчій* [1, с. 245].

Освітню роботу з неповнолітніми засудженими здійснюють через надання їм *загальної середньої, професійно-технічної* (визначених КВК України), *вищої освіти* (новий напрям у нашому дослідженні) у межах програм диференційованого виховного впливу на засуджених «*Освіта*» і «*Професія*», вона спрямована на розвиток особистості, передусім на когнітивно-пізнавальному та творчому рівнях.

Основними суб'єктами освітньої роботи постають педколективи загальноосвітньої школи й професійно-технічного училища на території колонії та науково-педагогічний колектив вищого навчального закладу відповідного регіону.

Метою освітньої роботи з неповнолітніми засудженими є не лише надання певного освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівня, а організація освіти як педагогічного процесу, який має потужний ресоціалізуючий потенціал, високу виховну спрямованість, підвищує рівень загальної культури, почуття власної гідності, розширює перспективи успішної соціальної реінтеграції після звільнення.

Відповідно до мети основним змістом організації освітньої роботи з неповнолітніми засудженими нами було визначено:

- *надання базової та повної загальної середньої освіти*: 1) діагностика рівня освіти та його відповідності віку, визначеному освітніми стандартами; 2) реалізація Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти в особливих умовах навчання неповнолітніх засуджених на основі розробки адаптивних навчальних планів та програм; 3) організація профільної гуманітарної та природничо-математичної освіти; 4) уведення до варіативної частини навчального плану інтегрованих курсів «Культура життєвого самовизначення» для учнів 8 – 9 класів (II ступінь) та «Людина в сучасному світі» для учнів 10 – 11 класів (III ступінь); 5) організація факультативів для поглибленого вивчення загальноосвітніх предметів та підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) знань; 6) організація класів вирівнювання для засуджених, рівень освіти яких не відповідає загальноприйнятому віку, та допоміжних класів для засуджених з вадами фізичного та розумового розвитку; 7) розробка та адаптація наявного інформаційного, наукового та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу;

- *надання професійно-технічної освіти*: 1) отримання інформації про рід занять та наявність професії до засудження, діагностика професійної спрямованості та бажання здобути професійно-технічну освіту за певною професією в ПТУ колонії або іншому професійно-технічному навчальному закладі регіону;

2) організація професійно-технічної освіти за професіями, що пропонує ПТУ колонії; 3) ліцензування нових професій з метою забезпечення реалізації права засуджених на здобуття професії відповідно до їхніх інтересів та здібностей, а також потреб регіонального ринку праці та виробництв колоній; 4) установа взаємодії з іншими професійно-технічними навчальними закладами регіону з метою компенсації обмежених можливостей ПТУ колонії щодо професійних домагань засуджених; 5) розробка адаптивних навчальних планів та програм відповідно до Державних стандартів професійно-технічної освіти; 6) утворення умов для проходження навчально-виробничих практик та виконання професійних функцій на території колонії; 7) інформаційне, науково-навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення професійно-технічної освіти засуджених;

• *надання вищої освіти:* 1) діагностика потенціалу та потреб засуджених у здобутті вищої освіти; 2) організація рекламно-професійно-орієнтаційної роботи ВНЗ спільно з управлінням ДПТС України в конкретній області; 3) реєстрація неповнолітніх засуджених для проходження ЗНО, утворення пунктів тестування в колоніях на підставі угоди між Українським центром оцінювання якості освіти та ДПТС України; 4) установа взаємодії з вищими навчальними закладами щодо прийому та надання вищої освіти засудженим за різними напрямками підготовки; 5) реалізація Державних стандартів вищої освіти за дистанційною формою відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 р. № 40; 6) розробка та застосування нових форм та методів дистанційного супроводу засуджених у процесі навчання; 7) забезпечення засуджених необхідними засобами навчання (індивідуальними навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, інформаційними та методичними матеріалами, технічними засобами тощо); 8) утворення організаційних та матеріально-технічних умов для навчання, проходження навчальних та виробничих практик, державної атестації випускників в умовах колонії тощо.

Другий аспект соціально-педагогічної роботи із засудженими – *виховна робота* –

здійснюють на основі ст. 123, 124, 127, 128 КВК України, «Положення про порядок реалізації у виправних та виховних колоніях програм диференційованого виховного впливу на засуджених до позбавлення волі», затвердженого наказом ДДУПВП від 17.06.2004 р. № 116.

Виховна робота спрямована на всебічне виховання та розвиток усіх сфер особистості, а передусім – потребнісно-мотиваційної, морально-вольової, творчої.

Суб'єктами виховної роботи постає весь персонал колонії та безпосередньо начальники відділень СПС, старші вихователі, вихователі, інспектор з фізичного виховання і спорту, інспектор зі звільнення.

Відповідно до чинного кримінально-виконавчого законодавства основними напрямами виховної роботи із засудженими є:

– спеціально організоване всебічне *правове, трудове, морально-етичне, художньо-естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне, релігійне виховання;*

– участь засуджених у програмах диференційованого виховного впливу з урахуванням соціально-демографічних особливостей, ступеня соціально-педагогічної занедбаності та потреб засуджених: «*Освіта*», «*Професія*», «*Правова просвіта*», «*Духовне відродження*», «*Творчість*», «*Фізкультура і спорт*», «*Подолання алкогольної та наркотичної залежності*», «*Підготовка до звільнення*».

Тож, метою цього кроку дослідження є намітити зміст виховної роботи з неповнолітніми засудженими відповідно до визначених напрямів.

Під *правовим вихованням* (перший напрям усебічного виховання) ми розуміємо сукупність виховних заходів, спрямованих на формування в засуджених правильного розуміння призначення та сутності законів, стійкого переконання в необхідності їх дотримання, правомірної поведінки в період відбування покарання та після звільнення.

Основним змістом правового виховання неповнолітніх засуджених є: 1) пропаганда правових знань, пояснення сутності чинних законів України; 2) доведення справедливості та гуманності законів; 3) прищеплення поваги до законів, вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку; сприяння вихованню на-

вичок їх добровільного виконання; 4) ознайомлення засуджених з їхніми обов'язками і правами, роз'яснення необхідності суворого їх виконання; 5) розвіювання версій про непричетність до злочину та несправедливість кримінального покарання; 6) розкриття принципу незворотності покарання за скоєний злочин.

Програма диференційованого виховного впливу на засуджених «Правова просвіта» призначена для неповнолітніх засуджених із стійкою кримінальною спрямованістю через несформованість або деформованість уявлень про нормативну поведінку в суспільстві.

Другий напрям виховної роботи – *трудове виховання засуджених* – це система виховних заходів, які передбачають залучення засуджених до трудової діяльності з метою психологічної, практичної та моральної підготовки до участі в суспільно-корисній праці після звільнення.

Отже, змістом трудового виховання засуджених є: 1) психологічна підготовка засуджених до суспільно-корисної праці; 2) практична підготовка засуджених до трудової діяльності; 3) моральна підготовка засуджених до праці.

У межах трудового виховання реалізується й програма диференційованого впливу на засуджених «Професія», що передбачає залучення до неї засуджених, які не мають певної професії або спеціальності.

Наступний напрям виховної роботи – *морально-етичне виховання засуджених* – визначаємо як систему різноманітних виховних заходів, спрямованих на виявлення й нейтралізацію негативних моральних якостей, етичних переконань, поглядів, звичок та прищеплення засудженим загальнолюдських гуманістичних цінностей, ідеалів добра, правди, справедливості, совісті, людської честі, тобто формування духовної особистості.

За таких міркувань основним змістом морально-етичного виховання має стати: 1) моральна освіта, що полягає в озброєнні засуджених знаннями про норми моралі нашого суспільства, освітленні та розробці раціональних способів доведення етичних категорій до свідомості засуджених; 2) формування переконань, при якому необхідно досягти усвідомлення засудженими моральних

норм суспільства, зробити їх переконаннями особистості; 3) формування моральних почуттів, тобто перетворення знань та переконань засуджених у навички та звички позитивної поведінки.

Художньо-естетичне виховання засуджених (четвертий напрям виховної роботи) ми визначили як систему виховних заходів, спрямованих на формування творчо-активної особистості, яка здатна сприймати, усвідомлювати, оцінювати красиве в житті, природі, мистецтві, творити за законами краси.

Основним змістом художньо-естетичного виховання засуджених ми визначаємо: 1) передачу естетичних і художніх знань; 2) формування естетичних потреб і почуттів, здібностей правильно розуміти й оцінювати красиве в навколишньому; 3) виховання естетичного смаку та ідеалів, які сприяють створенню в засуджених правильних уявлень про доцільність життя, соціально-значущих перспектив після звільнення; 4) залучення до художньо-естетичної діяльності та перетворення навколишнього середовища за законами краси й гармонії.

Важливим у художньо-естетичному вихованні засуджених є залучення їх до програми диференційованого виховного впливу «Творчість» з метою реалізації творчих потенціалів у різних видах мистецтва.

П'ятий напрям – *фізичне виховання* у виховній колонії – становить систему фізкультурно-спортивних та оздоровчих заходів, які проводять із засудженими з метою укріплення здоров'я, розвитку фізичних сил і морально-вольових якостей, підтримки здорового способу життя, профілактики захворювань.

Змістом фізичного виховання в колонії є: 1) розвиток фізичної сили та витривалості в процесі заняття фізичною культурою; 2) удосконалення спортивних досягнень у певних видах спорту; 3) формування переконання в дотриманні здорового способу життя; 4) виховання морально-вольових якостей під час змагань різного рівня.

Фізичне виховання здійснюють у межах програми диференційованого виховного впливу на засуджених «Фізкультура і спорт», яка залучає всіх засуджених до фізкультури й спорту залежно від фізичного здоров'я та спортивної підготовки.

Санітарно-гігієнічне виховання в нашому дослідженні – це сукупність виховних впливів, спрямованих на підвищення санітарно-гігієнічної культури осіб, позбавлених волі, прищеплення їм санітарно-гігієнічних навичок в побуті, на виробництві з метою попередження інфекційних захворювань.

Зміст санітарно-гігієнічного виховання передбачає: 1) санітарно-гігієнічну просвіту; 2) пропаганду санітарно-гігієнічних знань, умінь серед різних груп засуджених; 3) прищеплення всім засудженим навичок дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил.

Останнім напрямом виховної роботи, визначеним кримінально-виконавчим законодавством, є *релігійне виховання*, під яким розуміємо систему методів і засобів впливу на людину з метою засвоєння основних законів релігійної моралі та ставлення до життя відповідно до релігійних принципів, запобігання морально-психологічній деформації особистості засудженого, формування таких моральних почуттів, як милосердя, співпереживання, добропорядність, ввічливе ставлення до людей тощо.

Змістом релігійного виховання в колонії є: 1) позитивний вплив на почуття, поведінку, свідомість засуджених засобами проведення богослужінь та релігійних обрядів представниками різних конфесій; 2) забезпечення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані зі ставленням до релігії; 3) задоволення потреб віруючих засуджених у відправленні релігійних культів, користування предметами культу, придбання релігійної літератури; 4) використання діяльності служителів культу, насамперед як засобу поглиблення виховного процесу, задоволення духовних потреб засуджених, надання їм соціально-психологічної підтримки.

Релігійне та моральне виховання засуджених міцно переплітається в межах програми диференційованого виховного впливу «Духовне відродження», яка має на меті підвищення значення духовних традицій і християнської культури в моральному вихованні, розвиток корисної ініціативи та творчих здібностей, запобігання морально-психологічній деформації, пов'язаній із позбавленням волі тощо.

Отже, чітко визначення змісту основних

напрямів виховної роботи з усіма неповнолітніми засудженими (правове, трудове, морально-етичне, художньо-естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне, релігійне виховання) у поєднанні з такими програмами диференційованого виховного впливу на засуджених, як «Правова просвіта», «Професія», «Духовне відродження», «Творчість», «Фізкультура і спорт», дозволить безпосереднім суб'єктам соціально-педагогічної роботи (навіть без педагогічної освіти) усвідомлено спланувати свою діяльність, наповнюючи зміст конкретними заходами виховного характеру.

Психологічна робота із засудженими (третьої складник соціально-педагогічної роботи) має на меті, по-перше, психологічне забезпечення процесу ресоціалізації засуджених; по-друге, підвищення психологічної компетентності персоналу. До провідних напрямів психологічної роботи в колонії належать: 1) *психодіагностика*, 2) *психопрофілактика*, 3) *психокорекція*, 4) *психоконсультація*, 5) *психологічна просвіта*. Основним суб'єктом психологічної роботи постає психолог установи виконання покарань.

Визначення змісту психологічної роботи із засудженими в межах законодавчо окреслених напрямів є подальшим завданням нашого дослідження.

Так, *психодіагностика* як перший напрям психологічної роботи із засудженими передбачає вивчення й узагальнення особистісних та групових характеристик засуджених, спрямованих на визначення індивідуально-психологічних особливостей їхньої поведінки та встановлення наявності в них тих чи тих психологічних якостей, виявлення серед засуджених тих, хто потребує підвищеного контролю з боку персоналу установи.

Отже, змістом психодіагностичної роботи в межах нашого дослідження має стати: 1) вивчення психологічних властивостей, процесів та станів засудженого та складання на нього психологічної характеристики; 2) виявлення та профілактичний облік засуджених, які можуть бути віднесені до «групи ризику»; 3) розробка на основі результатів діагностики спільно з іншим персоналом установи виконання покарань індивідуальних і групових програм психокорекційного й педагогічного впливу на засуджених з урахуванням

індивідуальних особливостей та ступеня соціально-педагогічної занедбаності.

Другий напрям психологічної роботи із засудженими – *психопрофілактика* – полягає у виявленні, усуненні та попередженні особистісних і групових негативних психологічних явищ, які виникають унаслідок перебування особи в ізоляції від суспільства, надання психологічної допомоги засудженим та, якщо необхідно, персоналу установи.

Основним змістом психопрофілактичної роботи є: 1) навчання засуджених прийомам та методам регуляції самопочуття, підвищення та відновлення рівня працездатності, прискорення процесу адаптації до умов ізоляції; 2) вивчення соціально-психологічних особливостей серед засуджених, які впливають на оперативну обстановку в колонії (малих груп, їхньої структури, соціальних ролей, психологічних особливостей лідерів, традицій та звичаїв, настроїв, мікроклімату) та нейтралізація негативних соціально-психологічних явищ, властивих концентрованому середовищу правопорушників; 3) організація соціально-позитивного мікросередовища на основі позитивних творчих інтересів, створення умов для морального самовияву особистості у внутрішньогрупових міжособистісних стосунках; 4) профілактика та надання рекомендацій персоналу щодо профілактики міжособистісних та міжгрупових конфліктів серед засуджених.

Психокорекцію (третій напрям психологічної роботи із засудженими) було визначено нами як цілеспрямований вплив на особистість засудженого з метою досягнення позитивних змін у психічних станах, поведінці та якостях особистості, тобто її виправлення.

Змістом психокорекційної роботи з неповнолітніми засудженими було намічено: 1) психокорекцію та психотерапію особистісних та поведінкових вад, акцентуацій, психопатій, надмірного звикання до умов ізоляції від суспільства; 2) глибинну особистісну перебудову на всіх рівнях (сферах); 3) включення до сфери сорому та совісті особистості порушеної соціальної цінності, а отже, ціннісна переорієнтація; 5) доведення особистості до самозняття провини за допомогою її визнання та щиросердного самоосуду – каяття.

Психоконсультацію як четвертий напрям психологічної роботи ми розглядаємо як ква-

ліфіковане надання рекомендацій та роз'яснень засудженим та персоналу: засудженим – щодо усвідомлення негативних особистісних якостей та навичок поведінки та шляхів їх виправлення або формування; персоналу – щодо роботи з групами та окремими засудженими, попередження негативних явищ та формування позитивного морально-психологічного клімату серед засуджених; профілактики професійної деформації.

Змістом психоконсультаційної допомоги засудженим є: 1) формування інтересу до власних психологічних особливостей, психологічних причин міжособистісних конфліктів та потреби в отриманні кваліфікованої консультаційної допомоги, вміння користуватися нею; 2) формування адекватного уявлення про себе як про людей, які мають певні вади характеру, хибні стереотипи поведінки та усвідомлення їх виправлення; 3) надання допомоги в самовихованні.

Щодо персоналу, то основним змістом психоконсультаційної роботи повинно стати: 1) надання рекомендацій щодо здійснення виховної роботи із засудженими з урахуванням їхніх індивідуальних та групових психологічних особливостей, формування позитивного морально-психологічного клімату серед засуджених; 2) навчання персоналу навичкам профілактики або подолання професійної деформації, виникнення нервово-психічних розладів тощо.

І, нарешті, *психологічну просвіту* як напрям психологічної роботи в колонії ми визначаємо як поширення психологічних знань серед персоналу та засуджених, підвищення рівня їхньої психологічної культури.

Змістом психологічної просвіти із засудженими має стати: 1) пропаганда психологічних знань з метою формування в засуджених навичок самоаналізу та рефлексії; 2) оволодіння навичками подолання міжособистісних конфліктів; 3) використання психологічних знань для особистісного зростання, удосконалення та планування життєвих перспектив.

Психологічна просвіта персоналу повинна бути спрямована на підвищення психологічної компетентності персоналу установи шляхом 1) озброєння знаннями із загальної, вікової, кримінальної та пенітенціарної пси-

хології, 2) надання кваліфікованої методичної допомоги, 3) навчання формам та методам психологічного вивчення особистості й середовища засуджених, а також прийомам психолого-педагогічної профілактики та корекції.

Психологічний зміст також має програма диференційованого виховного впливу на засуджених «Подолання алкогольної та наркотичної залежності», що потребує психологічної корекції засуджених групи ризику з адитивною поведінкою.

Загалом психологічна робота в поєднанні її напрямів психодіагностики, психопрофілактики, психокорекції, психоконсультації та психологічної просвіти впливає на всю особистість засудженого, змінюючи її на всіх сферах і особливо на потребнісно-мотиваційній, морально-етичній, міжособистісній.

І, нарешті, четвертим складником соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими нами визначено *соціальну роботу*.

Суб'єктами соціальної роботи з неповнолітніми засудженими є персонал колонії та представники державних і недержавних органів, установ, організацій ресоціалізуючого середовища навколо колонії.

Метою соціальної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарному закладі є організація взаємодії та співпраці між суб'єктами соціально-педагогічної роботи колонії та соціального середовища регіону і громади й на цій основі соціальний розвиток особистості неповнолітнього засудженого, що включає відновлення (або ж устанавлення) соціального статусу, сімейних та корисних соціальних зв'язків, утворення умов для побутового та трудового влаштування після звільнення, інтеграції в суспільство повноправним громадянином.

Основним змістом щодо реалізації мети соціальної роботи з неповнолітніми засудженими є: 1) паспортизація колонії та соціального середовища громади й регіону для визначення їхнього ресоціалізуючого потенціалу; 2) спільне планування та організація соціально-педагогічної роботи із засудженими на основі взаємодії між суб'єктами колонії та ресоціалізуючого середовища і в пенітенціарний, і постпенітенціарний періоди; 3) ус-

тановлення зворотного зв'язку та контролю діяльності суб'єктів соціально-педагогічної роботи в період постпенітенціарної ресоціалізації неповнолітніх.

Особливого значення набуває соціальна робота в останні 6 місяців перебування неповнолітнього засудженого в колонії, коли він бере участь у програмі диференційованого впливу «Підготовка до звільнення» та для нього розробляють індивідуальну програму підготовки до звільнення.

Соціальна робота впливає на всю особистість засуджених, особливо на її потребнісно-мотиваційну та міжособистісну сфери.

Отже, розроблений нами зміст соціально-педагогічної роботи в сукупності її освітнього, виховного, психологічного та соціального складників комплексно охоплює всю особистість засудженого, унаслідок чого відбувається ресоціалізація на всіх її структурних рівнях – потребнісно-мотиваційному, когнітивно-пізнавальному, морально-вольовому, міжособистісному, творчому, а таким чином досягається мета пенітенціарного процесу – ресоціалізація неповнолітнього засудженого соціально-педагогічними засобами.

Подальшим кроком нашого дослідження буде реалізація розробленого змісту соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в практику спеціальних виховних установ (виховних колоній) для неповнолітніх та експериментальне підтвердження (або спростування) його ефективності.

Література

1. Караман О. Л. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : монографія / Олена Леонідівна Караман. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 448 с.

2. Караман О. Л. Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 2. – С. 65 – 74.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х. : ПП «ІГВІНІ», 2007. – 96 с.

* * *

Караман О. Л. Характеристика змісту соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах

У статті розроблено й схарактеризовано зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в сукупності її складників – освітньої (загальна середня, професійно-технічна та вища освіта), виховної (усебічне виховання та участь у програмах диференційованого виховного впливу), психологічної (психодіагностика, психопрофілактика, психокорекція, психоконсультація, психологічна просвіта) та соціальної (організація взаємодії персоналу колонії та суб'єктів ресоціалізуючого середовища) роботи, спрямованої на досягнення мети ресоціалізації особистості.

Соціальна робота сприяє розвитку особистості неповнолітніх правопорушників, що містить реконструкцію соціального статусу, сімейних і соціальних зв'язків, створення умов для повернення додому і працевлаштування після звільнення, а також умов для інтеграції в суспільство як повноправного громадянина.

Ключові слова: зміст, соціально-педагогічна робота, неповнолітні засуджені.

Караман О. Л. Характеристика содержания социально-педагогической работы с несовершеннолетними осужденными в пенитенциарных учреждениях

В статье разработано и охарактеризовано содержание социально-педагогической работы с несовершеннолетними осужденными в совокупности её составляющих – образовательной (среднее, профессионально-техническое и высшее образование), воспитательной (всестороннее воспитание и участие в программах дифференцированного воспитательного воздействия), психологической (психодиагностика, психопрофилактика, психокоррекция, психоконсультация, психологическая просвещение) и социальной (организация взаимодействия персонала колонии и субъектов ресоциализирующей среды) работы, направленной на достижение цели ресоциализации личности.

Социальная работа способствует развитию личности несовершеннолетних правона-

рушителей, которая включает в себя реконструкцию социального статуса, семейных и социальных связей, создание условий для возвращения домой и трудоустройства после освобождения, а также условий для интеграции в общество в качестве полноправного гражданина.

Ключевые слова: содержание, социально-педагогическая работа, несовершеннолетние осужденные.

Karaman O. L. Characteristics of the Content of Social and Pedagogical Work with Juvenile Delinquents in Penitentiaries

The author develops and characterizes the content of the social and pedagogical work with juvenile convicts as the system of its components: educational (basic secondary, vocational and higher education), upbringing (comprehensive education and participation in the programs focused on differentiated educational impact), psychological (psychodiagnostics, psychological prophylaxis, correction, psychological consultation, psychological study), and social (organization of the interaction between the penitentiary personnel and the parties of the resocializing environment). This work is aimed at the realization of the objective related to the resocialization of the individual.

The educational and upbringing work presupposes the overall training and development of all personal aspects of the juvenile, increasing the level of general culture, expanding the perspectives of the successful social reintegration after the release.

The content of the psychological work with the convicts is aimed at the psychological provision of the process of their resocialization and at rising of the level of psychological competence of the penitentiary personnel.

Social work promotes personal development of the juvenile delinquents, which involves the renovation of the social status, family and social connections, the creation of conditions for employment and return home after release, as well as the conditions for the integration into the society as a full citizen.

Key words: content, social and pedagogical work, juvenile convicts.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2012 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.